Uyeremu Dapon

El meu cançoner

Wilfredo Betis Gómez

Peggy Díaz Rincón

[publicacions **urv**]

Emapoipe demenukasak / ***Primera edició:*** 2020

© Imenukadopon / ***Texts:*** Wilfredo Betis Gómez

© Imenutödopon / ***Il·lustracions:*** Peggy Díaz Rincón

Apichidopon örödöpai imenukadopon pemonpe / ***Recopilació i transcripció en pemon:***
Epifania Tello de Betis, Wilfredo Betis Gómez

© Ekare´tönin / **Pròleg:** Antonio Hitcher Díaz

Pemon kamarakotope emboigadopongon / ***Traduccions del pemon kamarokoto al català:***
Servei Lingüístic de la Universitat Rovira i Virgili

Demenukato´pök darirunsak / ***Coordinació editorial:*** Marianela Camacho Fuenmayor

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI | [publicacions] urv

© Ipakanin / ***Edita:*** Publicacions URV
Av. Catalunya 35. 43002 Tarragona, Catalunya
publicacions@urv.cat · www.publicacions.urv.cat

© Imenutödopon / ***Diseny gràfic:*** Peggy Díaz Rincón

Emboigadopon / ***Impressió:*** DITAR, Barranquilla, Colombia

ISBN 978-84-8424-942-9

Uyeremu Dapon

El meu cançoner

Wilfredo Betis Gómez
Peggy Díaz Rincón

Ipüigatöninnan / ***Amb el suport de:***

FUNDACIÓN ETNIKA
Conservar - Proteger - Educar

UNIVERSIDAD DEL ZULIA

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI
Oficina de Compromís Social
URV Solidària

Tauchinbapösan / ***Agraïments***

Pemondon pata Wadetöy / ***Comunitat indígena Wadetöy***

Juan Chasconda Torres

Müredon Esenupadok Dewüy Wadetöy /
Escola Integral Bolivariana Wadetöy

Pemondon pata Kamara´ta / **Comunitat indígena de Kamarata**

Antonio Hitcher Díaz

Dionisio Castro Carballo

Epifania Tello de Betis

Marino Abrahan Sandoval Lambos

Müredon Esenupadok Dewüy Padre Eulogio de Villarrín /
Escola Bàsica Nacional Padre Eulogio de Villarrín

Ganzell Edicions

www.ganzell.cat

Ekamanin / Índex

Ekare´tönin

Ukowannöndok deseruku´tok denutodau nosanbarö pu´tok todachi pemondonda wük patadau te´sanda eserengandok, e´seponöndok, etarewüytöndok, imenu´tötok, ewarewatandok, waküpe pemon ukowandok patadau e´pu´tok echi. Se:nük, tu´karö de´ku´sak akumengasadau kamarakoto nukupüpötawörö, de:sene kaipünü´tape deseyusak pata e´sara´tö´pöpoichinnoro penatokon ukowamü´pö tendakaik, pemonwinö te´pusen esenpoigatope öröwinö pata namatoiya tewanbaik e´pu´to´pe. Örötüse senüwik e´kupüdau, kamarakoto nüputu desenumengatok motawoi denapoken de:chi. Örötü:serö, tewanpainoton erendon esegamatok e´pu´to´pe de:chike. Öröwinö pandondon etömö, kaipünü´tape de:namö örönapüra ikaicharörö de:chimö pata etünnakamawinö nosanbarö wakü ukowanöndok deseru enboigato´pe.

Wü´ton ichuretaton e´tonanmasa´pe ikupütanna taukinan tawörö öiwarainüke kaipünü´ta esenñawando´winö. Konok, woto örödöpai toron esenpoiga tüpatadak tuweyudau main töipan enboigasena, chirötönakaröwik, pandon esenpoiga ekamaik penada´tai de´ku´sa´ton emüsa´kato´pe.

Ukowanoto´winö esoime desekama. Chiröpoichinnorö te´ku´sen, pemon echidau patadakarö waküpe desenemö ukowannöndok emüsaka waküpe chirö nonbo. Oröwinöwik deba´kamö esenumengandok wakü pata deseru akumengatok. Konok weyuda kaipünbe öiröpa´ka öröwik non daküton eku:bü tebakasa´konke non wakü dapai.

Chiröda´tai kamarakoto deremuton, yesemenu´totok, itaiweruiton epa´ka manarön tawörö waküpe de´ku´tok tawöröpüra. Tamotokon

penatokon weyupe dechi´pö penada´tai teserengatokondau tu´karön wakü nonda türepatokon auchinbapöninanbe to´chi´pö, masapüra pemonbe enöndo´poro, erendon, daimeruito, imenuton echimö nosanbarö daudo.

Chiröwaröwik, etourunnondok deima, winöndotesen maindon enongasa´man töwö, eweuganpöman ukanakanönpöman, kaipünüta ka´randon etöurundok esenpoigasa´winö, chirökuik meicha tenesenwinö (televisión) örödöpai redes sociales tauremayiwinö. Örödon etünnakamasak pandapö´tönbe waküpewa´rai deseruto winöndo apito´pepüra. Se:nü´tönwinö ameinaipe te:danunsan etöurundok enongasak: tütüype, tütüype ukowannondok, tütüype tu´kangon enongasak, tesenesennüke civilización tecnológicawinön morondak.

Tamotokon penato´san enumengatok echi wakü tawörö Awaparari, Maichak, Kaikarua. Toderemu, todaimerüik, toesenmenu´töpotü´pö echimö tenboigasembe, chiröwarö se:nük auwarö e´pakanö´ton daponarö, innamoröda esatü etöurunnöndok e´to´pe tewanpainope, nosanbarö pena dechi´pö warandö ukowannöto´pe tu´kangon depoirö dekatondodaurö, örötörö e´pakanöton pata tüserö.

Deremüto etömö wü´ton deimatau ichuretadau örödöpai tunawaurö. Se:don erendondau desenemö, de´putumö, upagandok e´to´pe auchinbe arötörö e´pasanmando´tüse, nosanparö eneimarö pemonbe enöndok. Tamotokonda enboiga tu´karö tünnepokon örödöpai tüneta´pokon, chiröda´tai patada kaipünda, redes socialesda api´cha´tüse, etöurunnötok etadok enongasa´tüse töwö.

Chirö waröman esewangamandok e´seposak deseruto tepusen ukowannötok deseru eweugato´pök, chiröwarö müredon esenupadok itau depoirö echimarö patadon Kamara´ta–Kanaimö nonodaute´san pandonüton etapi´tok ekonekamö. Senük paperu Kamara´tarüngon nümenukapömö de´ku´sak tu´kechimarö tarirunse paperudau de:tapi´chamö eserengandok örödöpai umanunnötok. Amanawük, parichara örödöpai tukuik. Desenboiga tümenukaik itegareton chiröponarö kamarakototon nekamapö mainperökin, adekeitonon nekamapörö manarö denonkasak mainan örötüse chiröwarö to´nupudu itegaredon eweugapoken dechi to´enna´podau.

Se:nük de´kusak echimö müredon esenupato´pe örödöpai patadon Kamara´ta-Kanaimöpongon epüiga´toto´pe müredon amennaipe teba´kasanda enedo´pe pemonbe te´to´konwinö.

Adekei´tononda inna eruba tügowamü´pokonke, enedo´tudakonwinö örödöpai ipu´to´tudakonwinö. Ukowannöndok echi´pö tewanbaik to´pona tauretoda tu´karö, örötüse tükaiyarönokon todapichipö merundöpe wakü tawörö tünbutukonbe. Anürö ke´kunin amepora tügowamü´pö enumengayapök, desenumengato´pök. Öröwarandö de:chimö ituwarönda tügowamü´pö ekamadau. Se:nük esenpoigato´pe tekamasen, erendon, umanunnötok, imenu´tötok, etarewüy´tondok, ekamanin e:namadö´pe de´kupü´pö, i:döurundok tawörö, maindon etünnakamatok, akonomapö´tok, ekamatoiyaporo de´to´pe. Se:nüton desekamasak echinükemö taukinanbe tösarönparönbe, öröpan nükemö taureto´pepüra pemontonbök anü´pörö, sewarandö tümenukasenmö ukowannötok tugaipüra.

Tamotokon echimö turönokombe te´sanbe öröwinöwik tuwaröngon echi öröwarandorö eserengandok örödöpai umanunnötok dekareyi ekamaninan.

Öitope innamonan ituwarönkonnüke tauretomö andörön. Ekamaninan örödöpai imenukaninan esendaka´pö, eseporü´pö öröwik to´umoi´ta´pö. Denongawimö taukinpanö denñaudo tapi´chen se:don desekamasak esedada´tai chindö dewandodau, tewanpainowinö enedau, dedüdatö putudau örötöpaiwik eserengando´dau enando´pe, umanunnötodau, imenu´totodau, ekamaninda auchinbe tuwaripe tügowandok ekamato´pe, öröwinö ukowannötok, etourunnötok, esenumengandok namatok arötok e´pu´tok echi tu´karö.

Erendon, umanunnötok, ekamatok, dekareiton apichi´pötodamö pemondonda müredon enupaninanda Kamara´tau tügowansanda örödöpai ituwaröngonnö pemondon depoirö echimarö.

Tu´karö de´ku´sa´mayimö deba´kasak Kamara´tau imenuton imenukasa´tonmayi. Se:nük demenukasak e´to´pe tüku´senbe itöupaninan waküperö de´to´pe, tewanpaik kuruwik innamonan amennaitonbe tedanunsan müredon pemondon kamarakototon, todeiñau denongake Kamara´ta emusa´katok.

Antonio Hitcher Díaz
Coordinador General Turismopök Tarirunsen
Capitania General Sector II Kamara´ta-Kanaimöpo

Pròleg

El llegat cultural s'ha de perpetuar en la memòria de tots els pobles germans de la terra de les muntanyes (tepuyes): els cants, les trobades, les veus, els símbols, els rituals, la meravellosa relació de l'ésser humà amb la resta de la natura. Això, analitzat en tots els seus components i àmbits a la llum de l'ànima kamarakoto, semblaria que respon a un doble propòsit còsmic més enllà d'allò ancestral, de reactivar el que emana del mateix ésser i el respecte profund envers la natura. Però admetre-ho significa igualment ultrapassar el determinisme del pensament kamarakoto. De totes maneres, es tracta de sentir l'ànima dels cants. En aquests, el mite persisteix, enfortit o anivellat segons els temps que el transiten, i sempre enriquit pels més espessos llots de la vida.

I quan ja sembla que les nostres tepuyes i les seves selves infinites s'han confós en una sola ona que no pot ser cap altra cosa que l'extensió d'un majestuós món de sabers, aleshores la pluja, algun animal o una au s'aventuren en espais i temps tot conduint el destí del significat pur d'un llenguatge que anuncia, finalment, l'arribada del mite allà on les històries ressusciten.

En cada cultura s'hi refereixen amb més o menys variants. El que ocorre a partir d'aquest moment, quan l'home i la natura es troben tot fent història, constitueix un refloriment de la vida sobre la Mare Terra. I, de passada, en aquestes circumstàncies es produeix també el naixement de la consciència, filla de l'error que repara en els secrets de la natura. L'època de pluges assenyala abundància i moltes criatures s'hi banyen, ja que han estat engendrades en la terra fèrtil.

Actualment els cants, símbols i veus del kamarakoto creixen amb una visió poc transparent i injusta de la realitat il·luminada pel raonament. Quina saviesa, la dels nostres avis i avantpassats, que solien resoldre i agrair amb cada cant tot allò que ens oferia la naturalesa, perquè, en el fons de la profunda relació home-natura, els cants, veus i símbols romandran en els nostres gens.

Avui dia, la forma de comunicació de les nostres vides, el llenguatge, s'ha buidat de qualsevol contingut propi, va a la deriva i s'encamina a l'oblit, sota el bombardeig de la comunicació massiva, sobretot la televisió i les xarxes socials. Es converteixen en aïlladors letals i no sempre en una eina de rescat respecte d'allò propi i d'allò a què pertanyem. En aquest punt la generació moderna i captiva disposa únicament d'una via per comunicar-se: el silenci, el silenci universal, el silenci de la multitud solitària, l'habitant fantasma de la civilització tecnològica.

Podem recordar els nostres ancestres Awaparari, Maichak, Kaikarwa, avantpassats amb grans sorpreses. Els seus cants, veus, símbols tenien una tradició oral, i avui dia, davant de la monstruosa indústria del silenci, ells ens reclamen el màxim valor del llenguatge, aquell que sempre tingué la forma de convivència social i espiritual, i on el silenci també es reservi la seva part.

Els nostres cants seguiran les rutes de les tepuyes per selves i rius. Aquests cants comparen, dedueixen, tot mantenint una candidesa d'ànim respecte de les situacions més pelegrines de color local, afinats en cada cas pels seus interessos humanístics. Els nostres ancestres han referit tot el que han vist i sentit, precisament quan ja semblava que el món que avui s'estila, alienat per les xarxes socials, en què la paraula i el fet d'escoltar han perdut importància. Actualment hi ha una gran preocupació per

l'accelerada desaparició progressiva dels nostres coneixements i històries, i per això a les escoles es pretén recollir històries de totes les comunitats del sector II Kamarata–Kanaimö. Aquest llibre, escrit per habitants de Kamarata, és el resultat d'una gran sol·licitud. Aplega cants i balls de l'amanawük, parichara i tukuik, i dona a conèixer de manera escrita unes històries que fins ara només havien explicat en l'àmbit oral els mateixos kamarakotos, especialment els pocs ancians que encara viuen, el coneixement dels quals sobre històries locals també està amenaçat de desaparèixer.

Aquesta obra pretén ser un suport a les escoles i comunitats del sector II Kamarata–Kanaimö, per contribuir a fer possible que les generacions futures no oblidin els seus orígens.

Els avis ens expliquen allò que han viscut, des de la seva percepció i sensibilitat. La vida ha estat dura amb ells, tal com expressen tots; però cadascú ho ha assumit, amb valor i estima, a la seva manera. Que ningú no se senti ofès per la seva manera de sentir, pensar i recordar la pròpia vida. Aquest és el mateix dret que té cada persona d'explicar allò que ha viscut al llarg de tants anys. En publicar aquestes narracions, cants, balls, símbols i veus, escollim respectar la manera d'expressar-se de cada persona, amb tota la riquesa del seu parlar propi, els seus girs de llenguatge, l'ús particular de paraules, reiteracions, canvis d'accent, pronunciació, ús regional de vocables que no ens resulten familiars en aquests temps. Aquests relats no pretenen imposar un punt de vista, emetre judicis sobre persones o institucions, o pontificar sobre el llenguatge escrit i les tradicions. Els nostres avantpassats valen per si mateixos i formen part d'una trama en què conviuen

amb moltes altres persones que igualment poden estar capacitades per narrar la història dels nostres cants i balls.

El perquè, doncs, foren ells i no uns altres és senzill. Les seves vides i la dels transcriptors es creuaren, entrellaçaren i fecundaren mútuament. Queda a les mans de cadascú de nosaltres prendre d'aquests relats el que ressoni en el nostre interior, descobrir-ne els valors, reconèixer-hi les arrels comunes i abandonar-nos als cants, balls, símbols i veus que, amb candor, entusiasme i una manera senzilla de repensar la pròpia vida, ens fan veure que respectar les tradicions, parlar, sentir i pensar és un deure per a tots nosaltres.

La compilació del material històric, cants, balls, veus o redaccions ha estat liderada per docents natius i naturals de Kamarata i altres col·laboradors. La major part del material visual prové de la mateixa comunitat, amb imatges o amb relats mentals. Confiem que aquesta obra sigui d'utilitat i agradi a tots els lectors, però molt especialment a les generacions joves de pemon kamarakoto, de les quals depèn realment el futur de Kamarata.

Antonio Hitcher Díaz
Coordinador general de Turisme a la Capitania
General Sector II Kamarata-Kanaimö

Itekarei

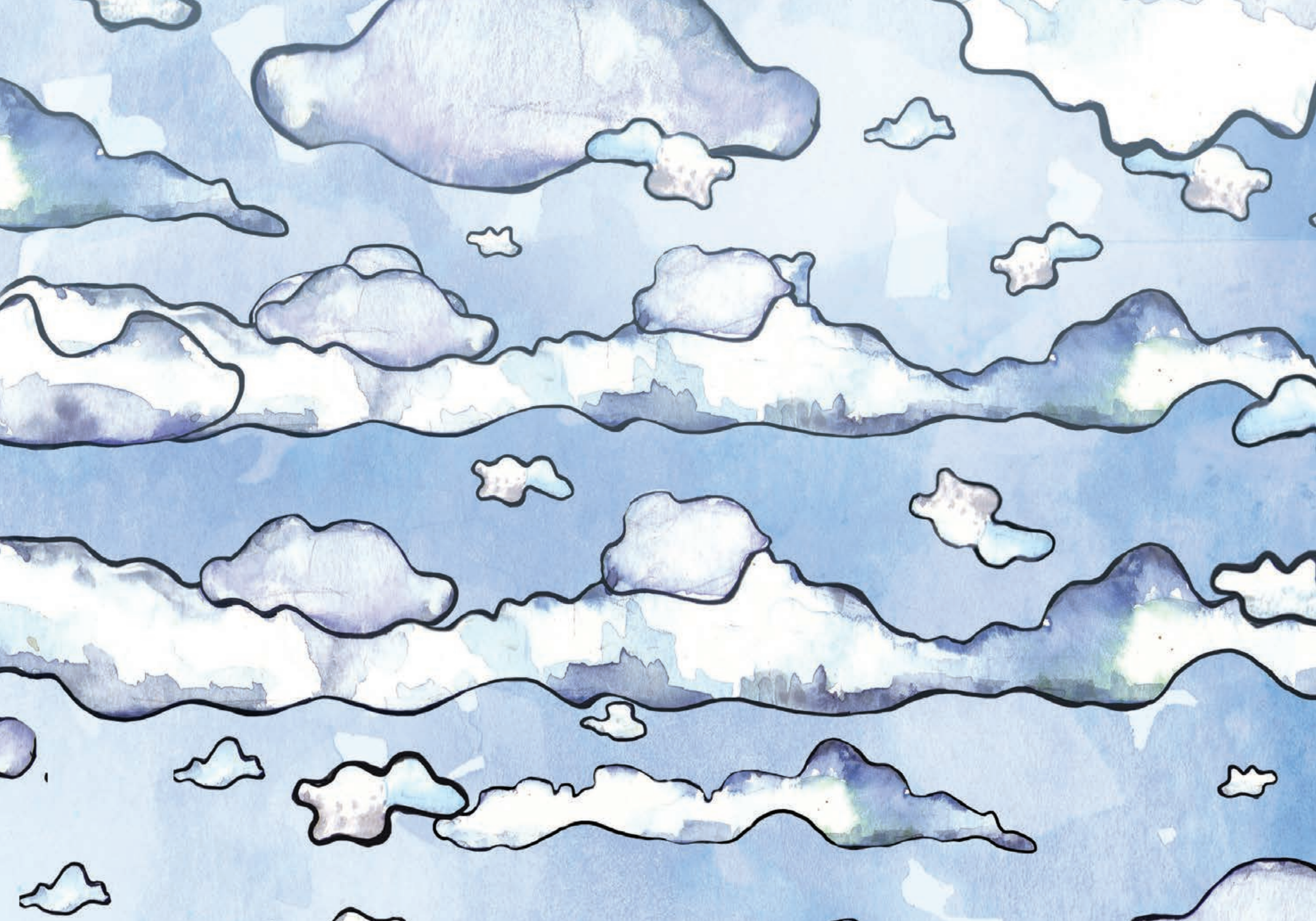
Deseruto ukowando´pe tu´karö kamarakoton arirundo´chi. Öröwik e´ku´to´pe, eren dapon esenboiga demenugasak winöndoton te:sen amanawük, parichara örödöpai tukuik.

Deseruto emüsakatope örödöpai yegonegatope tu´karö arirunnoto´konman, öröwinöwik pana'pe deseruto etödo´pe iroma warandö. Se:nük winöwik tamotokon apurökonse örödöpai urötorö etapurönse pemondon kamarakototon.

Introducció

Mantenir viva la nostra cultura requereix l'esforç de tots els kamarakotos. Per poder complir aquest repte presentem aquest cançoner, en què es recopilen cançons típiques de la nostra ètnia que pertanyen als gèneres de ball amanawük, parichara i tukuik.

Rescatar i reconstruir les nostres arrels és una tasca col·lectiva, necessària perquè la nostra cultura onegi forta al vent. Aquest és el millor tribut per als nostres ancestres i per a la nostra ètnia pemon kamarakoto.

Amanawük

Eserengandok sambura örönapüra waronga etunbaimarö, pokoipe te´senmö iteremudon enna'pondok erengatok, apetoi pürarö dechidau, tö´sarönbarö tüdösenrö echidau.

Es canta acompanyat de l'instrument sambura o waronga. És una cançó de ritme nostàlgic que s'interpreta en comiats, en absència d'un ésser estimat o davant d'un viatge sense retorn.

Amananwük

Sambura

Anarau / ***Agró blanc***

Eserengandok pokoimaino petoido, piaudoyesak enna´po tö´sarönbarö erengatok. Yesesatü onore aimutun anarau iteseik pemon kamarakotope, deköndope te´sennüke örödöpai tunbutube te´tamesen, öröpona wü´ton tu´karo öröeneninan.

Cançó per a moments de nostàlgia per algun ésser estimat que, després de passar un temps amb nosaltres, marxa per no tornar mai més. S'esmenta l'agró blanc, anomenat anarau en pemon kamarakoto, una au no domesticada que sempre vola en llibertat, i les muntanyes, que són testimoni de tot el que ocorre.

Tuna chiraipo / ***Pel riu***

Se:nü´mö pemon ipüdöpök enöndok erengatok pokoipe denongadau, örönapüra pokoipe denongatope enna'pondo'pök. Sedö yesesatü tuna pemondon etamedok yuwawöro, örödöpai tüwengaron tunawau tesen.

Aquest cant es dedica a una persona estimada que se sent trista per un comiat, o perquè estigui nostàlgica davant de la marxa. Aquí es fa referència al riu, que els pemons utilitzen com a via d'accés i de comunicació entre comunitats, i també a la sirena, perquè en forma part.

Weitüpü / ***Turó del Sol***

Se:nü´mö ennapondau eserengandok, pokoipe enongandau örönapüra anürö enongatope pokoibe. Se:dö yesesatü Weitüpü tengu'san örödöpai tu'tösan tunawau pemondon eneninpeichinin mü'samonan Chiniku örödöpai Doroko warainokon.

Aquest cant s'interpreta en els comiats, quan s'experimenta nostàlgia o perquè algú se sent trist per la partida. En aquest cas s'esmenta el Turó del Sol, el qual s'entristeix per les pujades i baixades pel riu dels pemons Chiniku i Doroko.

Anarau

Anarau itekünüro nepogoyumai.
Dakonpachi, dakontüpü,
nepogoyumai, nepogoyumai.

Agró blanc

L'amo de l'agró es va entristir.
Joveneta petita, muntanya petita,
es va entristir, es va entristir.

Tuna chiraipo

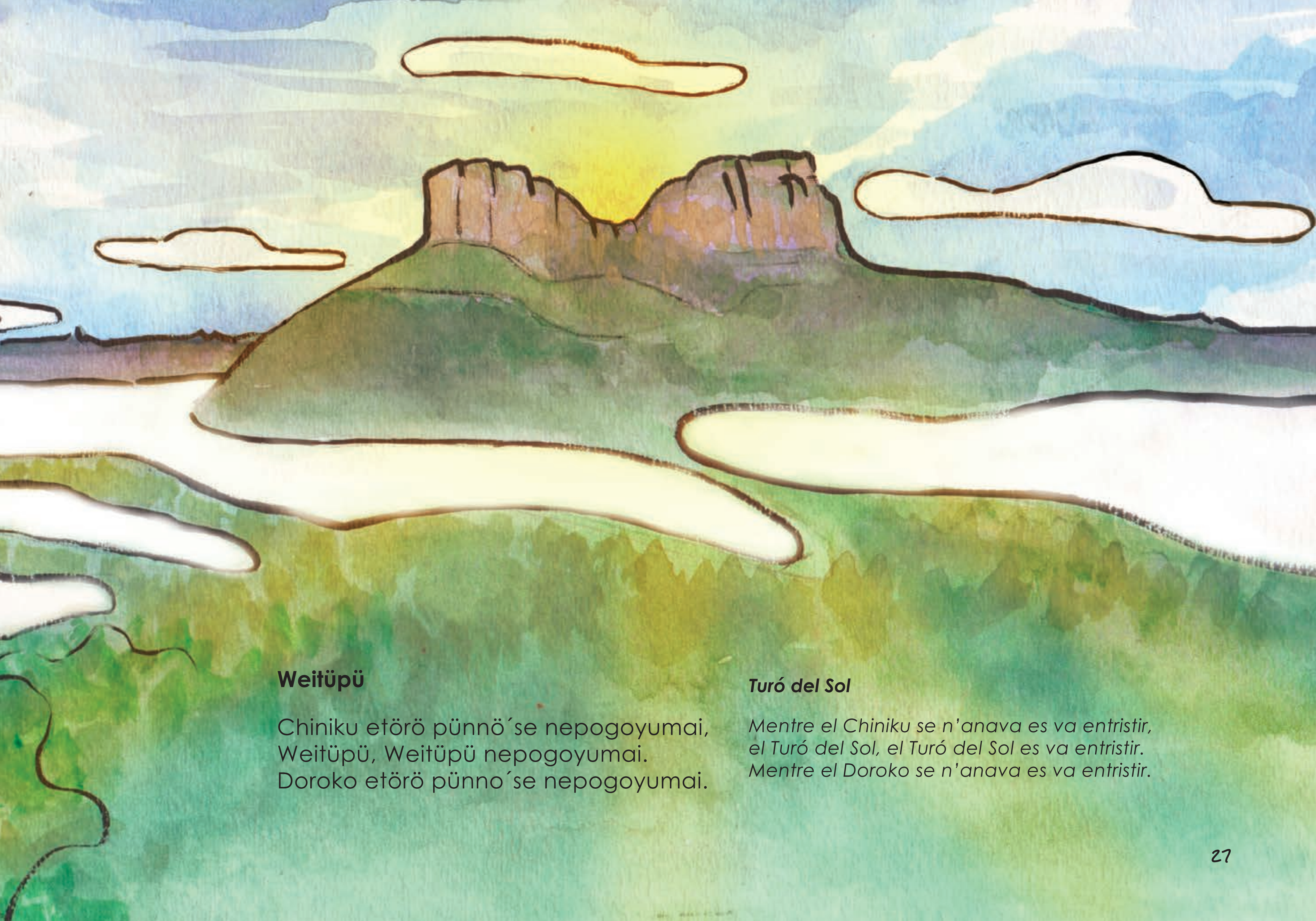
Tuna chiraipo u:tötanna,
tuna chiraipo u:tötanna,
latowa pachi nepogoyumai,
latowa pachi nepogoyumai.

Pel riu

Mentre anava pel riu,
mentre anava pel riu,
la sirena es va entristir,
la sirena es va entristir.

Weitüpü

Chiniku etörö pünnö´se nepogoyumai,
Weitüpü, Weitüpü nepogoyumai.
Doroko etörö pünno´se nepogoyumai.

Turó del Sol

Mentre el Chiniku se n'anava es va entristir,
el Turó del Sol, el Turó del Sol es va entristir.
Mentre el Doroko se n'anava es va entristir.

Parichara

Pemon umanundo´mö tupusepürarö tedauchinpatok weyu da´tai. Töripe umanunnoto´mö woto, toron, murok esatüpe patadau te´san. Wai tetunpasenmö waronga iteseik.

És una dansa típica pemon que es pot representar en qualsevol tipus de celebració. Es balla en cercle tot invocant animals, aus o peixos que hi ha a la natura. L'instrument que es fa servir es diu waronga.

Parichara

Waronga

Maripada / ***Fulla de palma***

Se:nü´mö eserengandok mo:nope umanunötanna, pondope maripada dareka’sak e’türürüngadau, örödöpai, yu´töpödüdaurö umanunötanna.

Aquest cant s’interpreta quan es veu que, després de tant de ballar, cauen les fulles de palma amb què s’han teixit els vestits, i aquests també comencen a caure amb cada moviment quan es continua dansant.

Waigaranau / ***Rasclet becpintat***

Se:nü´mo e´tamandok deremü da:yukapü erengatok. Waigaranau esesatü masapüra auyimbe teserengasenbeichi dayukapütanna etöndau itöirömunbo.

És una cançó de salutació per la nova albada. Es parla del rasclet becpintat perquè canta amb alegria durant la sortida del sol quan hom va per la sabana.

Wayura / ***Tapir***

Se:dö eserengando´dau desesatümö maiguri örödöpai parau, mü´samonan önedon nungonbepante´san pemon nupuduton, örödöpairö to'esesatüpokenchi kusari, pöingö, urana örödöpai tuna, dapö, indaka, tu'karö mü'samonan kai'pünbe awonnondok e´to´pe örödöpai endanandok e´to´pe patadau. Örötüse waküpe erengato´chi ye'to'tawörö, masapüra iwinökai'püra auwa'ton epa´kapokenchi tönösannüke.

Amb aquesta cançó s'invoca el tapir i el mar, que són els principals elements coneguts pels pemons; també poden ser invocats els cérvols, els porcs senglars, les paques i els rius, les llacunes i els torrents; tot plegat perquè hi hagi abundància de cacera i aliment per al poblat. Però cal cantar-la degudament, perquè en cas contrari poden aparèixer animals que no són comestibles.

Maripada

Uponüpe maripada akötüsak, pürëmüsak,
nonboro nu´töi,
nonboro nu´töi, nü´töi, nonboro nu´töi.

Fulla de palma

El meu vestit de fulla de palma tallat, teixit,
em cau,
em cau, cau, em cau.

Waigaranau

Apatana nayurapamüy,
pachi waigaranau pachi.
Apatana nayurapamüy.

Rasclet becpintat

S'ha fet de dia al teu paratge,
joveneta au rasclet, joveneta.
S'ha fet de dia al teu paratge.

Wayura

Parawa wasakaipo wayura,
parawa wasakaipo wayura,
epütapütamagö wayura,
epütapütamagö wayura.

Tapir

Sobre la sorra del mar,
sobre la sorra del mar,
deixa-hi la petja, tapir,
deixa-hi la petja, tapir.

Tukuik

Asakeneton umanunötok sambura etunbaimarö ikonekasak kamayin de´ke örödöpai arauta pi´pöke. Eserengandomö esenboigandau ennapondaurö, wük, woto, toron örödöpai murok esatüperö, arekeipe porek, murok kanbü e´to´pe.

Es balla en parella al ritme d'un tambor fet amb el tronc de l'arbre del yagrumo i amb pell d'aluata. Es canta en les benvingudes o els comiats, dedicada als turons, als animals, a les aus i als peixos, perquè hi hagi abundància de cacera i pesca.

Tukuik

Kaiguse pipö / *Pell de tigre*

Tukui’pök tü:manunsen eserenga kaiguse örödöpai kusariwara warandö, sambura detunkaiyarö etöimarö to’pi’pöke ikonekasak, to’warandö tedurunsenrö.

La persona que balla tukuik canta i imita el tigre i el puma, tot seguint el ritme del tambor fet amb les seves pells, per la qual cosa també n’emet els sons.

Kumarak / ***Milà cuaforcat***

Se:nü´mö esenboigandau örönapüra tesenboigasen erengatok, meichapai tüye´sen. Yesesatü Kumarak ituwarönbe tesenboigasen pata:poro, örödöpai Körepakupayi wena motarü örödöpai wü´tonmotarürö meichaton tesan.

Es canta per celebrar l'arribada o com a benvinguda a algun visitant que ve de molt lluny. En aquest cas es fa referència al milà cuaforcat que eventualment passa per un poblat, i s'esmenta el cim del Körepakupayi (Salto Ángel) i el d'altres muntanyes, que són indrets molt llunyans.

Samari / ***Ratllador de iuca***

Se:nü'mö eserengandok warado etödo´pe porek eposena, wörüyk echitanna arirunnöpök tapüytau.

Aquesta cançó s'empra per convèncer l'home d'anar-se'n de cacera mentre la dona fa la seva feina rutinària a la llar.

Kaiguse pipö

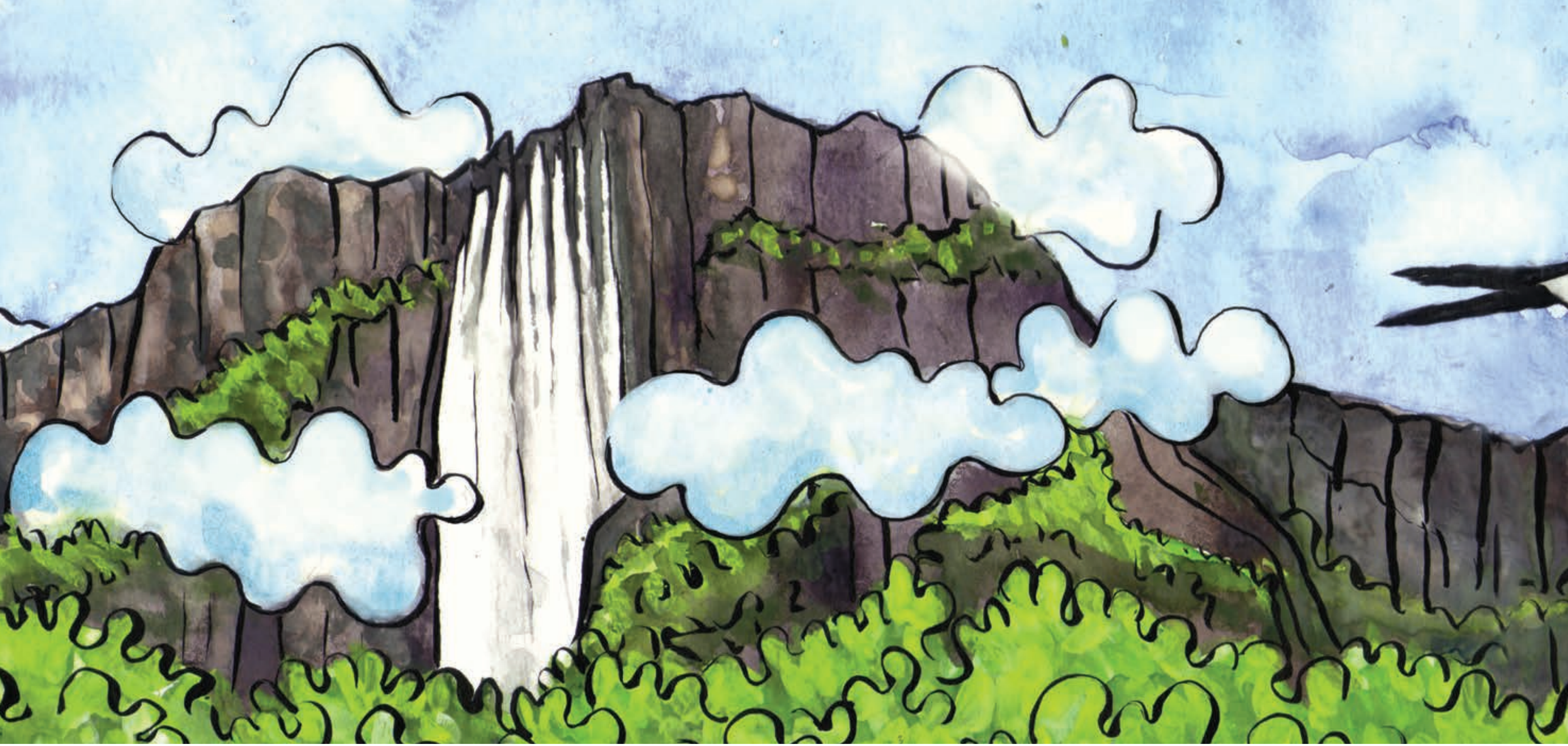
Kaiguse pipö,
kusariwara pipö,
usanburayi pipö,
uh, uh, uuuh.

Pell de tigre

La pell del tigre,
la pell del puma,
és el cuir del meu tambor,
uh, uh, uuuh.

Kumarak

Kumaraka, kumarakape uyepüy tukuchi,
Körepakupayi motarüdapai uyepüy tukuchi,
Körepakupayi motarüdapai.
Wüpü, wüpü motarüdapai uyepüy tukuchi,
wüpu, wüpü motarüdapai.

Milà cuaforcat

Cuaforcat, com a cuaforcat vinc, colibrí,
del cim del Körepakupayi vinc, colibrí,
del cim del Körepakupayi.
Del cim de la muntanya vinc, colibrí,
del cim de la muntanya.

Samari

Sou soupe ayukütana,
sou soupe ayukütana,
wadara anbokata pibi.

Ratllador de iuca

Sou-sou mentre ratllo la iuca,
sou-sou mentre ratllo la iuca,
ves a caçar guacamais, germà.

Pemon Deseru Ku´ninan Wadaura / Grup cultural Wadaura

Tu´karö eseregandok imenukasak se:nük eren dapondaumayimö müredon Pemon Deseru Ku´ninan Wadauradau te´san nekama, de´sara´tösak 2009 weyu da´tai müredon Esenupadok Dewüy Padre Eulogio de Villarintau Kamara'tapo öröpoichinoro pemondon kamarakototon deseru ekamapök te´sandamö. Toarirundok pata echimö Kamara´tau örötöwik toechimö müredon waradokon wörusanrö tesenupasan. Chiröponarö te´sandamö eserenganbök umanunöpök etauchinbandok weyu da´tai tesenupato´kon tapüytau, pemondon annatok tapüytaurö örödöpairö tüye´san Kamara´tapona apüröpöninandamo. Öröpona toetapurömö tewanpaik to´puigatöninan, to´winö to´etösaman tüpadakon dapai teremukon arösena ituwarön patadak to´daipu'to´pe denongasa'kon pata denguarüdau, pemondon tügowandokon deseru aröninan öröwinöwik tügowansan waküpe tupadakondau.

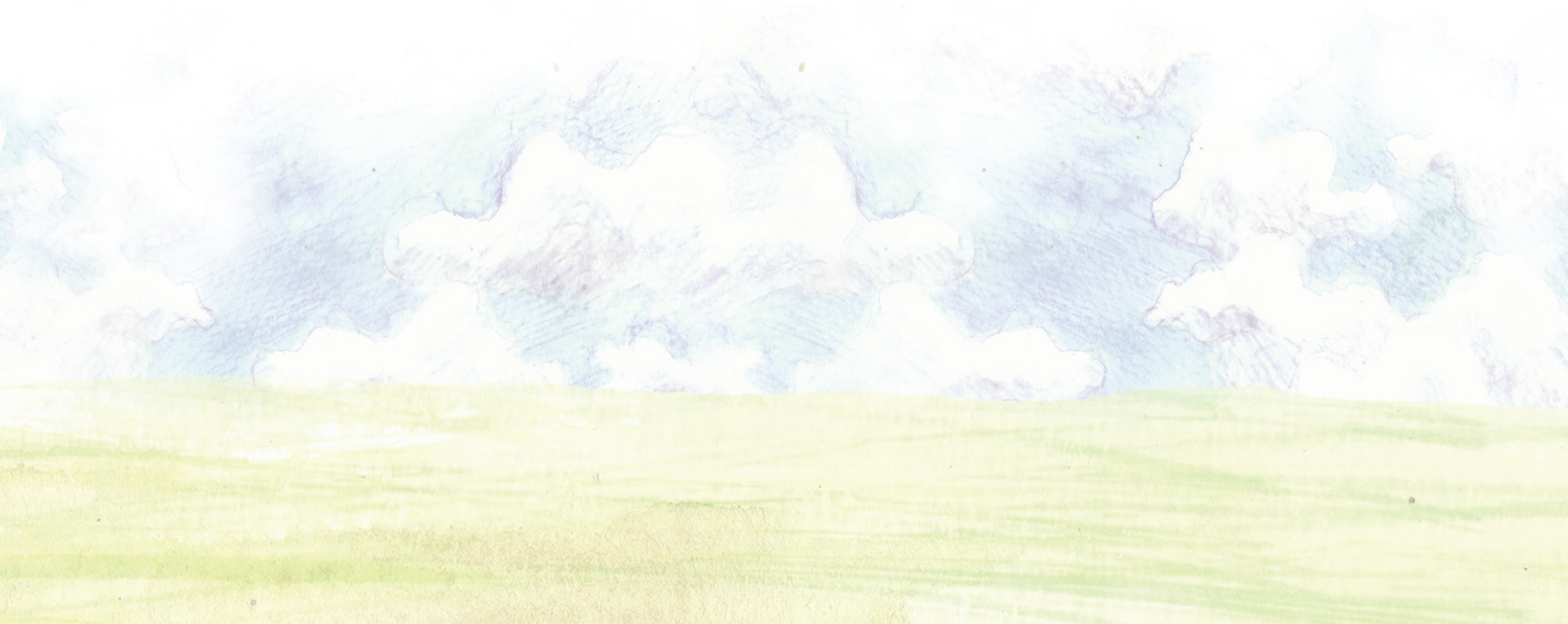
Tots els cants recopilats en aquest cançoner pertanyen al repertori del Grup Cultural Wadaura, fundat l'any 2009 a l'Escola Bàsica Nacional Padre Eulogio de Villarrín de Kamarata, que es dedica a preservar l'herència cultural de l'ètnia pemon kamarakoto. En aquest grup, que té la seu a la comunitat indígena de Kamarata, hi participen nens i nenes de les escoles. Duen a terme presentacions culturals en jornades especials a l'escola o a la comunitat, i participen en trobades culturals de benvinguda als visitants que arriben a la Vall de Kamarata. Gràcies a qui els han ajudat, han tingut l'oportunitat de sortir del seu entorn natural per fer sentir la seva veu i mostrar a la resta de la societat que en algun racó de la Terra hi ha una cultura autòctona que preserva els seus valors i coexisteix en harmonia amb el medi natural.

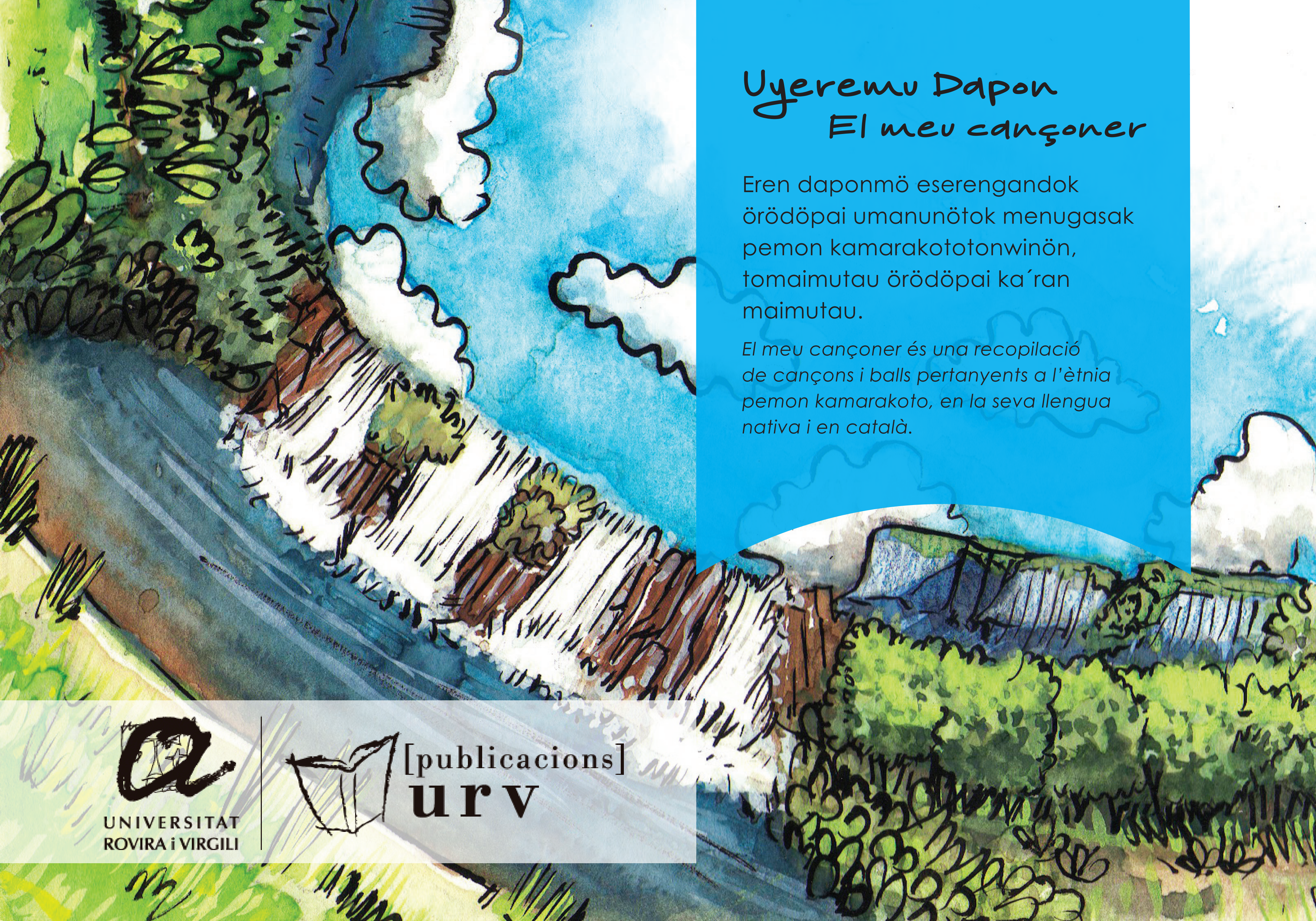
Notes

En pemon kamarakoto els mots no porten accent ortogràfic i totes les paraules són agudes, per la qual cosa la síl·laba tònica és l'última. Per exemple, la paraula pemon no duu accent gràfic, però cal pronunciar la darrera síl·laba com a tònica. Un altre exemple pot ser la paraula pata, l'última síl·laba de la qual s'ha de llegir accentuada, ja que en cas contrari s'assemblaria al castellà pata... de palo.

(:) Quan apareix una vocal seguida de dos punts en una paraula en pemon kamarakoto, s'ha d'allargar la pronunciació de la vocal, com ara en el mot leer en castellà; però en l'escriptura se substitueix la segona vocal pels dos punts. Exemple: Se:nük.

(´) En pemon kamarakoto, el signe d'apòstrof substitueix consonants que van davant d'una altra consonant. Al mot achikko, per exemple, la primera k se substitueix per un apòstrof: achi'ko, que es pronuncia com si hi hagués aquesta k. Un altre exemple: e´pu´to´pe en comptes de ekpuktokpe.

Uyeremu Dapon
El meu cançoner

Eren daponmö eserengandok ördöpai umanunötok menugasak pemon kamarakototonwinön, tomaimutau ördöpai ka´ran maimutau.

El meu cançoner és una recopilació de cançons i balls pertanyents a l'ètnia pemon kamarakoto, en la seva llengua nativa i en català.

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI

[publicacions] urv